

Recenze

Rozsah: max. 10 nms. (jinak pouze po domluvě s editory)

Závazný obsah a struktura:

- záhlaví: obsahující kompletní knihovnické údaje o publikaci – tzn. plný titul, místo vydání a vydavatele, příp. i ediční řadu, celkový počet stran (ss. xxx) + příloh obrazových a jiných (kupř. cizojazyčných)
- úvod: nastínění problematiky, o níž publikace pojednává, a její aktuálnost; příp. stručná informace o autorovi publikace
- jádro (= tzv. korpus) sestávající ze dvou částí: prezentační a hodnotící. V první má jít o stručné nastínění obsahu a jeho rozčlenění do jednotlivých částí/ kapitol. Hodnocení si má povšimnout zejména shody obsahu s tématem, eventuálně též struktury práce, dále způsobu využití pramenů a literatury, hlavního přínosu práce, jejich slabin či nedostatků (zejména v rovině metodologické a faktografické); zohlednit je třeba rovněž jazykovou i formální stránku díla, příp. i vhodnost zařazení do širší ediční řady, atd.
- závěrečné shrnutí: nejčastěji v rozsahu jednoho odstavce; případně i s doporučením pro možnost využití práce (= komu zejména publikace poslouží) a eventuálně i editory v dalším vydání – toto však musí být v recenzi argumentačně podloženo

Další:

vždy ve zvláštním souboru poslat rovněž obrázek obálky anotované knihy (v rozlišení viz pokyny pro autory, nikoliv stažený z internetu)

ve všem ostatním platí pokyny pro autory

Příklad:

CZERSKI J., *Boska liturgia św. Jana Chryzostoma. Wprowadzenie liturgiczno-biblijne do liturgii eucharystycznej Kościoła wschodniego*, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego, Opole 1998, ss. 160.

ISBN 83-86865-80-6

Snaha o vysvětlení a především přiblížení struktury i textů liturgických obřadů je stále aktuální

výzvou jak pro duchovní v pastorační, tak i pro teology různých oborů. Zvláštního významu však nabývá v kontextu liturgií východních katolických církví. V tomto případě je totiž zapotřebí přihlížet nejen k potřebě zabezpečit formaci vlastním členům, ale také poskytnout solidní informace ostatním katolíkům, zejména na územích, kde se jednotlivé církevní a liturgické tradice prolínají. Tohoto nelehkého úkolu se podujal vedoucí Katedry novozákonní exegeze TF Opolské univerzity, prof. dr hab. Janusz Czerski, jenž je sám řeckokatolickým duchovním v hodnosti mitráta.

Jak je patrné nejen z tohoto krátkého úvodu, ale i ze samotného podtitulu knihy, jedná se o pokus o interdisciplinární přístup v rámci odborné popularizace. Hodnocení prací tohoto typu je vždy o to obtížnější, oč více jednotlivých prvků, proudů a rovin studie kloubí vjedno. Předem podotýkám, že ačkoli se toto budu snažit mít na paměti, vyzdvihnu především rovinu liturgickou a popularizační.

Studie je členěna dle klíče pro komentáře k byzantské liturgii příznačného (proskomidie – bohoslužba slova – eucharistická bohoslužba), avšak zároveň rozšířeného o tématicky bohaté Uvedení (Rysy byzantské spirituality: úloha Ducha Svatého, paschální charakter spirituality, úcta k posvátnu, askeze a mystika; Role kultu v byzantské spiritualitě: liturgie, kult ikony), jež by vzhledem k jeho rozsahu bylo lepší pojmenovat jako samostatnou kapitolu. Už z tohoto Uvedení je patrné, jak velice autorovi záleží na tom, aby svým čtenářům – průměrně vzdělaným katolíkům nejen řecko-slovanského ritu – přiblížil především spirituální bohatství byzantských církví. Naopak teologické vysvětlení zůstává jaksi v pozadí, omezeno především na náčrt jednotlivých dílčích otázek. Studii završuje německojazyčné shrnutí (s. 159–160).

Lze tedy pochopit, že nebyla využita některá významná díla z oborů liturgiky a teologie, kupř. C. Kucharka (*The Byzantine Slav Liturgy of St. John Chrysostom: its Origin and Development*, Allendale 1977), J. Klingera (*Geneza sporu o epikleze: eschatologiczny a memorialny aspekt Eucharystii w kanonie pierwszych wieków*, Warszawa 1967), a hlavně R. Tafta (*A history of the Liturgy of St. John Chrysostom*, Roma 1991; *La liturgia delle ore in Oriente e in Occidente*, Cinisello Balsamo (MI) 1988; *The historical evolution of the liturgy of saint John Chrysostom*, Romae 1975). Na druhé straně to nevyhnutně vedlo k jistým nedostatkům v teologii liturgie: tezímu typu <neděle jako „opakování“ Velikonoc> (s. 29), či „zpráva o poslední večeři spolu se slovy ustanovení bezpochyby zaujímá centrální místo v celé eucharistické modlitbě“ (s. 131; oproti tomu správně na s. 131 autor píše, že „ani Kristova slova, ani epikléze neurčují okamžik proměnění. Proměnění se uskutečňuje během celého eucharistického dění“ – s. 135). Do této kategorie spadá i tvrzení, že „v terminologii byzantské církve slovo liturgie označuje výhradně eucharistickou liturgii“ (s. 41), což spíše vyjadřuje situaci mimo slovanská území, kde se naopak k tomuto pojmu ještě nutně přidává specifikátor <svatá> či <božská>. Z tohoto užšího pojetí liturgie pak vychází vysvětlivka, že *liturgikon* je knihou obsahující stálé části liturgických obřadů (s. 51).

Jako velice cenné obohacení je třeba uvést skutečnost, že prof. Czernski bohatě využívá znalostí z biblistiky. Hodí se mu nejen kvůli známé zakořeněnosti křesťanské liturgie v židovství, ale především kvůli tomu, že řecká původnina byzantsko-slovanské liturgie si jistě prohloubenou lingvistickou analýzu zaslouží.

Snaha o popularizaci tématu si vyžádala jistou daň, kterou lze pojmut do dvou trendů: a/ srozumitelnost na úkor přesnosti: překlad $\phi\lambda\alpha\nu\theta\rho\omega\pi\omicron\varsigma$ jako „kochající lidi“ (s. 75, 85, 92, 98) – v polštině je zažité spojení „milující lidi“; $\iota\epsilon\rho\upsilon\gamma\eta\sigma\alpha\iota$ jako „konsekrující“ (s. 107) – namísto „uświęcać“; $\omicron\rho\theta\omicron\delta\omicron\xi\omicron\varsigma$ jako „pravoslavný“ (s. 108) – namísto: „prawowierny“; b/ na úkor správné stylizace: „Tobie do góry chwałę wysyłamy“ (s. 89, 92, 98, 107) – namísto: wznosimy, oddajemy; „Trójcę jedną w naturze“ (s. 115) – namísto: współlistotną; „strašnyj“ jako „straszny“ (s. 142) – namísto: napełniający bojaźnią. Do této skupiny lze zařadit i nedůslednost v použití terminologického rozlišení rítus – obřad – tradice (s. 86, 91, 107, 108) a zjednodušený náhled na křesťanský Východ (označování církví byzantských tradic jako <východní církev>) se projevil jak v podtitulu, tak i v práci (s. 96).

A nyní již k jednotlivým částem práce. V druhé kapitole při výkladu modliteb k oblékání jednotlivých liturgických rouch (s. 60–64) nebyl zmíněn *epigonation*; v rámci symboliky epitachelionu (s. 62) nebylo zmíněno jeho a nohy ovečky, již si dobrý pastýř klade na ramena. Při epimanikiích mohlo být uvedeno i alternativní církevněslovanské pojmenování „poruči“ (s. 63). Při výkladu slov doprovázejících přípravu <beránka> (s. 69) bylo použito textu z oficiální třetí verze *Biblii Tysiąclecia*, která však záměnou slova „grzech“ na <grzechy> (srov. J 1, 29) je v přímém rozporu nejen s řeckým originálem, ale i všemi liturgickými texty. Podobně i údaj o vyřezávání ostatních částic ve tvaru „malých trojúhelníků“ (s. 71) není nejpřesnější – týká se jen největší částice k počtu Bohorodičky, kdežto ostatní kousky mají většinou tvar krychliček. Škoda, že nebyl vzpomenut poněkud odlišný pořádek jmen světců vypočítávaných při tomto úkonu v ruské pravoslavné církvi. V rámci výkladu okuřování nebyl zmíněn apotropeický smysl (s. 80) a v překladu prvních slov žalmu 50/51/ bylo církevněslovanské „Bože“ přeloženo nepřesně jako „Pane“ (s. 79).

V kapitole věnované bohoslužbě slova neunikly oku recenzenta tyto „vady na kráse“: vysvětlení úvodní doxologie (enarxis) postrádá návaznost na posloupnost denního cyklu (s. 82). Výklad ekténií (s. 83nn), zvláště pak „velké“ či „pokojné“, je poznamenán tím, že neobsahuje přesný překlad jednotlivých proseb; zvláště zavádějící je pak informace, že „v závěrečné prosbě jsou všechny úmysly svěťovány Bohorodičce“, jež přímo odporuje textu závěru ekténie, citovanému na s. 113 a 136. Výklad bohužel nezahrnuje variantu proseb za zemřelé. V případě ekténie za katechumeny dvakrát došlo k zavádějícímu překladu jednotlivých proseb („jevanhelie pravdy“ jako

<evangelium spravedlnosti> – s. 99; „soborněj“ jako <katolickou> – namísto: obecnou [církví] – s. 99 a 100); navíc pozn. č. 54 (s. 99) nezohledňuje obsah proseb v církevněslovanských liturgikonech a výzva katechumenům k opuštění shromáždění je namísto imperativu přeložena pomocí optativu. Podobně i v rámci prosebné ekténie (s. 112–114) schází přihlídnutí k rozdílům mezi řeckou a církevněslovanskou verzí a ke stylizaci překladu lze mít jisté výhrady. Také popis tzv. malého vchodu je poněkud povrchní (s. 87).

V části věnované eucharistické liturgii, při výkladu obřadu vyznání víry v liturgii (s. 118–119) schází zmínka jak o použití vějířů, tak i o tradici vanutí <aerionem> nad biskupovou hlavou při pontifikální liturgii. Nezohlednění propojenosti modlitby ante-sanctus s textem Zj 4, 7 a odtud plynoucí symboliky svedlo autora k ochuzení překladu textu o jedno sloveso (s. 126).

Pravděpodobná neznalost geneze <modlitby ke sklonění hlav> přinutila autora omezit se jen na biblicko-symbolický výklad úkonu sklonění hlavy (s. 148–149) – ve skutečnosti šlo o propuštění věřících, kteří nepřistupovali k přijímání. V rámci výkladu obřadů přijímání pak nebylo uvedeno alternativní církevněslovanské pojmenování komunijního zpěvu („přičasten“ – s. 151), ale jen název ukrajinský. Taktéž nebyla zmíněna italoalbánská odlišnost v podobě lámání <beránka> nikoli na čtyři, ale jen na tři části. Obdobně u závěrečných obřadů (s. 155) nebyl uveden řecký název zpěvu „Da ispolňatsja“ – *πλερωθετο*.

Zvláštní skupinu nepřesností tvoří nedostatky rázu teologického a liturgického. K prvním z nich: při výkladu modlitby „Carju nebesnyj“ (s. 55n) nebyla zohledněna Basilova teologie *οικοτοις*; vysvětlení údajného monofysitismu Arménů, že „neuznávali lidskou přirozenost Ježíše“ (s. 70) je třeba považovat za teologický anachronismus. Patří sem i záměna adjektiv „chrystologiczny“ a „trynitarny“ (s. 76). Historicky zjednodušený je výklad „problému Filioque“ (s. 117–118), avšak cenná je odvolávka na dokument Papežské rady pro jednotu křesťanů *Řecká a latinská tradice o vycházení Ducha svatého* z r. 1995, který je bohužel stále téměř neznámý. Škoda, že při ekumenickém důrazu (kupř. v souvislosti s epiklézí autor cituje i katolicko-anglikánský dokument z r. 1971 – s. 135) nebylo vzpomenuo i katolicko-pravoslavného společného prohlášení z Uusi Valama z r. 1988.

Mezi mankamenty liturgické a liturgicko-teologické lze uvést skutečnost, že ač na s. 42 jsou popsány projevy některé latinizace byzantského ritu u uniatů ve střední Evropě, avšak samotný jev není ani pojmenován, ani vysvětlen. Sem lze zařadit i značně diskutabilní započítávání tzv. *Apoštolských konstitucí* mezi „nejstarší liturgické texty“ (s. 115). Ohledně norem liturgického postu nebyla využita základní polskojazyčná studie E. Przekopa (*Sakramenty święte w prawach katolickich Kościołów wschodnich*, Lublin 1978). Mnohem více důsledků však přineslo to, že nebyly zohledněny lokální liturgikony z minulých dob, kupř. tzv. Ivovský (s. 78, 80), které oproti

oficiálním římským edicím mají určité změny.

A nakonec několik pochybení formální povahy. V seznamu použité literatury scházejí knihy R. Tafta (*The Great Entrance: A History of the Transfer of Gifts and other Pre-anaphoral Rites of the Liturgy of St. John Chrysostom*, Rome 1975) a W. Hryniewiczze (*Kościóły siostrzane*, Warszawa 1993), citovaná v pozn. 6 na s. 103 a pozn. 47 na s. 118. Setkáme se také s přehozením pořadí slov ve větě (s. 28), změnou podmětu v rámci téže věty (s. 58) a ne zcela důslednou interpunkcí (s. 60, 84, 88, 97, 99, 120, 124, 133, 138, 144, 147, 157). Četbu znesnadňuje snad bezděčné použití rusínských tvarů: „diakoństwo“ (s. 58); „ołtarz“ /ve smyslu oltářního prostoru/ a „ponadniebieski“ (s. 73, 76); „Jednorodzony Synu i Słowie Boga“ (s. 86); „wchód“ (s. 87, 88, 103, 104, 106); „proskomidyjnik“ (s. 101, 104, 155) a použitá jednotlivá ukrajinská písmena v církevněslovanském textu (s. 51, 61, 67, 79, 81, 83, 85, 91, 96, 152), jakož i občasné překlepy (s. 43, 57, 93, 99, 104, 105, 108, 109, 111, 117, 122, 150, 154, 158).

I navzdory všem těmto, mnohdy jen opravdu „kosmetickým“ nedokonalostem, je třeba prof. Czernému poděkovat za to, že polským čtenářům poskytl cenný zdroj poznání, a svým zahraničním kolegům inspiraci k přípravě interdisciplinární vzdělávací literatury, které nebude nikdy dost.

Walerian Bugel